

Nacka kommun

Fördjupad kulturmiljöanalys för området Fisksätra

Kulturmiljövärdering – Underlag till kulturmiljöplan

Arkindus
Jean-Paul Darphin
Byggnadsantikvarie FK, KKA, ICCROM

Rapport: 2007:02

Fisksätra – Fördjupad kulturmiljöanalys

Underlag till kulturmiljöplan

Områdesbeskrivning

Geografiska förhållanden

Landskapet i och kring Fisksätra är starkt kuperat och präglas av bergklackar och dalgångar i flera led. Även strandområdet i norr domineras huvudsakligen av branta klippor. Området har naturliga avgränsningar, i norr med strandpartier mot Lännerstasunden och i söder med bergsplatåer åtskilda av smala dalstråk. I sydväst finns en liten sjö, Gröttalet, och i Lännerstasunden i norr och nära land en stor holme, Fisksätra Holme. Mellan Fisksättras centrala bebyggelse och småhusområdena Fågelhöjden och Båthöjden sträcker sig Gröna Dalen. Dalen är ett vackert landskapsavsnitt, som kontrasterar mot de bebyggda ytorna i Fisksätra och på Igelbodahöjden. Dalen domineras av Fågelhöjdens branta bergskant, som avgränsar området i nordost. Gröna Dalen har, främst beroende på sin varierade topografi, en rik och omväxlande vegetation med såväl barr- som lövskog. I dalen löper stigar samt gång- och cykelvägar som binder samman delar av Fisksättras områden med varandra eller med centrumet och ytterområdena. Fisksätra är i övrigt omgivet av stora gröna områden av vilka flera är naturreservat; till dessa hör Nacka, Skogsö och Tattby naturreservat.

Miljön kring Fisksätra förblev länge ett typiskt skärgårdslandskap som utgjordes huvudsakligen av bergknallar bevuxna med blandad skog samt av lägre öppna partier av gammal sjöbottnen. En del av området, i anslutning till en liten arrendegård, har troligen brukats sedan 1500-talet. Från gården härstammar ädellövskogen som är bevarad i anslutning till Fisksätra skola. Det urbana landskapet tillförde området nya och tydliga avgränsningar i form av vägar och järnvägar. I norr löper Saltsjöbanan som i stort följer strandlinjen och i söder motorvägen, Saltsjöbadsleden, som bildar en ogenomtränglig vall. Sträckningen av järnvägen justerades i samband med tillkomsten av bebyggelsen medan nya lokala vägar inom samt till och från området tillfördes landskapet.

Exploateringsområdet upptog en yta om ca tre kvadratkilometer och var kuperat med nivåskillnader upp till 35 meter. Tillkomsten av Fisksätra stadsdel medförde därför stora ingrepp i landskapet. Nya vägar, broar och tunnlar tillkom och en omfattande terränganpassning genomfördes i och kring den centrala delen.

Fisksätra nya stadsdel anlades vid gränsen mot Saltsjöbaden, som fram till 1950-talet utgjorde en egen köping. Läget vid vattnet intill Lännerstasunden, närheten till skog och naturområden, goda förbindelser mot Nacka, Stockholm och Saltsjöbaden skulle göra Fisksätra till ett attraktivt område. Av stor betydelse för beslutet att omvandla landsbygden vid Fisksätra till en ny modern stadsdel var Saltsjöbanans förbindelse. Avgörande var också möjligheten att omvandla vägförbindelsen mot Saltsjöbaden till en motorväg, vilken kunde anslutas till den nya stadsdelen.

Från 1950-talet och fram till 1970 brukades en större del av området söder om järnvägsspåret som motorcrossbana. Banan var anlagd på gammal öppen betesmark medan resten av landskapet bestod av glesbevuxen skog. Söder om Saltsjöbanans spår fanns en väg som anslöt området till det allmänna vägnätet. Från huvudvägen fanns en enskild väg mot söder till Fisksätra gård och en mot norr med järnvägsövergång och förgreningar till de enskilda villorna.

Bebyggelseutvecklingen i och kring Fisksätra

Fram till andra världskriget var Fisksätra ett område med utpräglad landsbygdskaraktär och skärgårdsnatur. I den norra delen nära sundet fanns en liten arrendegård med gamla anor, Fisksätra gård som tillhörde Erstaviks gods. Mot slutet av 1800-talet uppfördes i närheten av gården några större men utspridda sommarvillor. På 1880-talet uppfördes dessutom små sommarhus på Fisksätra Holme och något senare också en handelsträdgård. All bebyggelse på holmen och nära sundet revs dock, med undantag av varvsbebyggelsen och en sommarvilla, omkring 1970 då exploateringen av området påbörjades.

Ett betydande ingrepp i landskapet blev på 1890-talet anläggningen av Saltsjöbanan, vilken kom att genomskära området i sin norra del. Av de fyra sommarboställen som låg nära järnvägen återstår endast ett, Villa Caprifol som ursprungligen byggdes kring slutet av 1800-talet men återuppfördes 1930 efter en brand. Under början av 1900-talet grundades varvsverksamheten som ännu består nedanför holmen vid Lännerstasunden. Fisksätra gård som sedan 1950-talet användes som klubbhus för motorcrossbanan revs 1970.

Decennierna efter andra världskriget kom att präglas av stora bostadsförsörjningsprojekt i hela landet, och inte minst inom Nacka. Redan på 1940-talet ansåg den politiska majoriteten i Nacka att kommunen borde förvärva ytterligare mark för att säkra framtida bostadsprojekt. Genom en avstyckning från Erstaviks fideikommiss, som ägde marken och Fisksätra arrendegård, kunde Fisksätraområdet inköpas 1946. Läget ansågs lämpligt för anläggning av ett större bostadsområde, men den ursprungliga visionen gällde dock uppförandet av ett villasamhälle. Redan under 1950-talet förelåg planer för ett storskaligt byggnadsprojekt, men investeringskapital saknades för infrastrukturer och servicefunktioner. Det skulle därför dröja till 1970-talet innan projektet kunde förverkligas.

Fisksätra blev ett helt nytt och konstgjort område som krävde anläggandet av omfattande infrastrukturer och tekniska system för t.ex. vatten, avlopp, värme, vägar, service, rekreation m.m. Inför den stora omvandlingen anslöts, i början på 1960-talet, nätet för dricksvattnet till Stockholms nät medan avloppsvattnet i sin slutlösning kom att ledas till Boos nya reningsverk, Porsmosseverket.

För att möjliggöra och främja utvecklingen av Fisksätra och andra områden i kommunens östra delar anlades under 1960-talets slut en motorväg från Storängsplan till Saltsjöbaden och förbi Fisksätra; Saltsjöbadsleden färdigställdes 1971. Befintlig var Saltsjöbanan som löpte strax norr om det blivande centrumet. I samband med projektets start ändrades järnvägens sträcka; de flesta av de äldre villorna revs medan en ny hållplats uppfördes norr om centrumbebyggelsen, intill den nya lokala ringvägen.

Fisksätra nya stadsdel med hyreshus, småhus och servicebebyggelse planerades mellan 1961 och 1965, målet var ett nytt bostadsområde för ca 10.000 invånare. Under året 1961 utlystes en tävling om idéförslag till stadsplan för området. Följande år valdes förslaget ”Det går att gå”, från arkitekterna Ulf Snellman och Tore Forsman. Avgörande kvalitéer i det vinnande förslaget ansågs vara koncentrationen av tätt uppförda flerfamiljshus på en mindre yta, som visuellt och tekniskt bildade en stadsliknande miljö med servicefunktioner och torg i centrum. Följden var också att centrumbebyggelsen på så sätt lämnade plats för uppförande av flera fristående områden med enfamiljshus runt omkring.

Avgörande var också en konsekvent trafikseparering som skapade en lugn och säker miljö inom området, en lösning som var ett särdrag för nästan alla miljonprogramområden. Anläggningen av parkeringsplatser under hus och torg hörde till de första lösningarna av det slaget

och kom att bli förebilden för andra områden trots att detta belastade den totala produktionskostnaden.

Projektet, trafiklösningen såväl som konceptet för bebyggelsen blev internationellt uppmärksammat. Fisksätra representerade 1960-talets gällande samhälls- och arkitektoniska ideal om "förortsstaden i naturen". Stadsplanen som utgick från förslaget antogs i september 1969. Snellman och Forsman fick även i uppdrag att projektera väsentliga delar av bebyggelsen.

Uppförandet av den nya stadsdelen blev Nacka kommuns mest uppmärksammat projekt under perioden. Stadsplanen och bebyggelsen har likheter med Orminge, som tillkom några år tidigare. Fisksätra kan ses som en sammanfattning av tankegångarna som växte fram under början av 1960-talet inom samhällsplaneringen och som kom att styra uppkomsten av de storskaliga bostadsområdena i det s.k. miljonprogrammet.

Fisksätra planerades som ett sammanhängande område med en innerkärna av flerfamiljshus, hyresrätter, anlagda kring ett bilfritt centrum med servicebebyggelse och affärer. På höjderna omkring skulle tre småhusområden anläggas, enfamiljshus producerade som äganderätter. Sammanlagt skulle området omfatta omkring 3000 bostäder varav en fjärdedel utgjorde enfamiljshus. Byggarbeten pågick i etapper mellan 1970 och 1977, med det kommunala fastighetsbolaget FIFAB som byggherre. I Fisksätra centrum färdigställdes de sista lägenheterna 1975; fullt utbyggt blev Fisksätra kommunens största bostadsområde.

Fisksätra präglas av trafikseparering och biltrafiken är förlagd huvudsakligen till en ringled som löper kring höghusbebyggelsen samt till matargator som ansluter till småhusområdena. Ringvägar och matargator ansluter till parkeringsplatser och garage. Gång- och cykelbanor skiljs från biltrafiken med hjälp av bl.a. broar och tunnlar. Gång- och cykelstråk samt ringvägen flätar samman områdets olika enheter med centrumet och servicefunktionerna.

Det slutliga genomförandet av Fisksätra kom dock att avvika till viss del från 1969-års planförslag. Bebyggelsen på Fågelhöjden fick en helt annan uppläggning än i planen och antalet hus ökades betydligt. Även radhusen i Fiskarhöjden kom att avvika från det ursprungliga förslaget. Grupperingen av längor kring gårdar lämnade plats för en uppställning av huskroppar i långa rader, medan en del av området lämnades öppen i sin centrala del. Skolorna fick sin föreslagna placering dock med en annan uppställning och utformning än de föreslagna. Centrumbebyggelsen utfördes i stort enligt planerna, men byggnadslängorna som skulle inrama området i söder och norr, där öppna parkeringsplatser ligger nu, föll bort. Denna bebyggelse återaktualiserades 1982 och 1991 för kontorsverksamhet genom nya detaljplaner. Ett nytt förslag med kompletterande bostäder i form av punkthus är nu under prövning.

Delområden i Fisksätra

Fisksättras centrumbebyggelse

Den centrala delen av Fisksätra består av flerfamiljshus åtskilda genom bilfria alléer och gårdar. I centrum skapades ett torg där handel, servicefunktioner och samlingslokaler grupperades. Centrumfunktionerna skulle ligga nära för alla.

Mellan huslängorna anlades, alternerande, gröna planterade ytor och gårdar som anslöt till trapphusgångar och centrala lekplatser. Längs med centrala allén, i husens bottenvåningar, samlades gemensamma funktioner som samlingslokaler, daghem och fritidslokaler. I allén låg även små torg samt platser för lek, vila, möte och umgänge utspridda.

Bebyggelsen i Fisksätra centrum utformades för att svara mot de hårda produktionskraven som präglade storskaliga bostadsprojekt under perioden. Man försökte dock undvika monoto-

nin i upprepningen av höga skivhus, vilket var vanligt förekommande under perioden. Målet var en rumsgestaltning som försökte återskapa del av innerstadens livfulla gaturum; dock befriad från stadsgatornas störningar och med tillförd intimitet. Vanligast var annars att husen bakades in i den naturliga miljön och den ursprungliga vegetationen.

Sammanlagt uppfördes tjugo parallella långhus fördelade på två rader, varav den sydliga fick endast åtta långhus. Ursprungligen medgav detaljplanen uppförande av vinkelräta längor, som skulle sluta gårdarna mot kortsidorna. Dessa uppfördes endast mot ena sidan av gårdarna som husen bildar, längs med den centrala allén i mittdelen av området. Bebyggelsen i Fisksätra centrum omfattar 2500 lägenheter, de sista färdigställdes 1975.

Husen är uppförda i fem till sju våningar, huvudsakligen som traditionella lamellhus men husen på kortsidorna är försedda med loftgångar på ena fasaden. De nedre våningarna i vissa hus är uppförda i souterräng, beroende på nivåskillnaderna. Husen vilar på garagedäck vars infarter ansluter till ringvägen i norr och söder. Den arkitektoniska karaktären är stram men livas upp av markbehandlingen och färgsättningen samt genom att samhällsfunktioner integrerats i bebyggelsen. Tätheten i bebyggelsen och de utspridda servicefunktionerna skulle underlätta sociala kontakter. Genom trapphusen och från källarvåningarna i husen nådde man de uppvärmda parkeringsvåningarna under varje byggnad. På så sätt skapades bilfria miljöer och man ansåg att lösningen kraftigt höjde boendekvalitén i den yttre miljön, vilket motiverade de förhöjda kostnaderna.

Husen har platta tak och är konstruerade av betongelement som dels fodrades med mörkbrunt fasadtegel och dels med plåtpanel i olika utföranden och färger. De har på valda fasader kringbyggda balkonger, med räcke av plåtpanel. Balkongernas burspråk är grupperade i en eller flera sektioner som livar upp och skapar rytm i fasaderna.

De nordsydliga huslängorna har i sin nedre del utbyggnader i två våningar, grupperade två och två kring entréernas vindskydd. Bottenlägenheternas kringbyggda altaner bär balkonger med plåttak. Entréerna har skärmtak och skärmväggar av betong. Entréer och skärmpartier på altaner bär del av områdets konstnärliga utsmyckning i form av geometriska träkompositioner av Lenny Clarhäll.

Fisksätra centrum invigdes 1974, samma år invigdes även församlingsgården med stadsdelskyrka, intill Fisksätra torg. Till de viktiga samhällsfunktionerna som anslöt till torget fanns lokaler för biblioteksverksamhet, vårdcentral, bank, post, restaurang och affärer som fördelades på flera våningar. Med undantag för vissa förändringar i den invändiga miljön och i verksamheterna har Fisksätra centrum bibehållit sin ursprungliga karaktär och utformning.

Under 1990-talet omgestaltades höghusens gårdar i anslutning till trapphusen. Den ursprungliga öppna miljön, som dominerades av större öppna lekplatser med större sandytor, avvecklades. Istället skapades smalare och slingrande gångar mellan förhöjda planteringar kringbyggda med betong eller steninramningar. Samtidigt fick markytorna stenplattor och asfalt medan nya och mindre lekplatser inreddes. Under 2007 påbörjades, i samråd med de boende, en större upprustning av den centrala allén och andra yttermiljöer.

Småhusområden

Samtidigt med flerfamiljshusen i centrala Fisksätra planerades anläggningen av tre fristående områden med småhus på höjderna runt om. Områdena Fiskarhöjden, Båthöjden och Fågelhöjden uppfördes parallellt med höghusen, under 1970-talets första hälft.

Låghusbebyggelsen i form av villor, kedjehus och radhus speglar tre skilda uppfattningar och tre olika lösningar avseende typen och utformningen av enfamiljshus. Där möts en futuristisk arkitektonisk vision om småhusstaden med produktionseffektiva radhustyper, enklare trähus och en bybebyggelse som strävar efter en återgång till traditionell byggnadskonst och boendeform.

I Fisksättras småhusområden möts traditionella och moderna material, beprövade och nya lösningar, enklare och mer påkostade bostäder. Där speglas även längtan till den forna byggeskapen samt visionen om det framtida villasamhället, med den amerikanska sovstaden som inspirationskälla.

Småhusen på Fiskarhöjden och Fågelhöjden anslöt tydligt till ett byggnadsideal som hade sina rötter i nordiska byggnadstraditioner och material. Husen i Båthöjden representerar däremot en brytningspunkt mellan två olika samhälls- och arkitektoniska visioner.

Båthöjden

Södra husgruppen, Båthöjden, uppfördes mellan 1970-1971 och blev den första av de tre småhusområdena i Fisksätra. Den anlades på en delvis konstgjord bergsplatå som skapades genom sprängning. I mitten av området ligger en större fördjupning som ansluter till en dal. I fördjupningen ligger även lekplatser och i dalen löper gång- och cykelvägar som leder till Fisksätra centrum.

Husen är till största delen grupperade två och två, gård mot gård eller gavel mot gavel, och anlagda i rader. Gårdarna är slutna och inhägnas av höga svartmålade plank. Husraderna skiljs åt av smala gränder med kantplanteringar.

Husgruppen omfattar 177 s.k. atriumhus, var och en om fem till sex rum och kök. De projekterades av Lettströms arkitektkontor och utgörs av vinkelhus i en våning utan källare och med inhägnad uteplats. De yttre fasaderna har få och små fönster och husen vänder sig helt och hållet mot den slutna innergården.

Husen har en internationell prägel med fasader av vitt fasadtegel och svartmålad panel samt platta tak, vilket avviker från den svenska byggnadstraditionen. Atriumhusen i Båthöjden skulle stå för en rationell småhusproduktion styrd av moderna material, nytänkande, kostnadseffektivitet och nya boendelösningar. Området med modernistiska hus av hög standard skulle bli Fisksättras gräddhylla; men införandet av nya byggnadsmetoder och material medförde att husen drabbades snart av mögelproblem.

Fiskarhöjden

Fiskarhöjden ligger i väster i en hög sluttning och är det största av de tre småhusområdena med sina 260 rad- och kedjehus. Den slutliga planläggningen kom att skilja sig markant från det ursprungliga förslaget; där bl.a. husen grupperades fyra och fyra kring kvadratiska gårdar. I Fiskarhöjden har parkeringsplatser och garage grupperats och placerats i utkanten av området, med undantag av norra delen som har parkeringsplatser i sin mitt. Skolbyggnader och gemensamma lokaler har samlats i den södra delens mitt. Norr om skolbebyggelsen har en större yta lämnats obebyggd. Husen skiljs åt av bilfria gränder och av alléer med trappor där nivåskillnaderna tilltar. Topografin är särskilt kuperad i den västra delen där nivåskillnaderna skickligt utnyttjas i byggnadsplaceringen. Husen där har grupperats två och två, på olika höjder, kring en liten gemensam gård.

Husen ritades av Hans Åkerblad, Malin Holmer och Björn Howander vid Åkerblads arkitektkontor och uppfördes mellan 1972 och 1974. De byggdes i två våningar, av trä med prefabricerade moduler som är uppstaplade och kopplade i olika kombinationer, som radhus eller kedjehus. Kedjehusen har svagt vinklade pulpettak, radhusen svagt vinklade sadeltak. Radhusen har två våningar och är sammankopplade i långa rader. De har loftbalkonger över entrésidan som har en liten förgård. På motsatta sidan har de en större inhägnad trädgård med fristående uthus som utgörs av en kubistisk modul. Kedjehusen är likaså uppförda av uppstaplade moduler och sammanbinds sinsemellan genom smala uthuslängor.

Husen är skapade av enkla men funktionella moduler. Form, fönster och detaljer är typiska för 1960- och 1970-talens massproducerande ideal. Man försökte dock bryta den medföljande monotonin genom att skapa variation i fasadernas fodring. Panelen av ofärgade tryckimpregnerade bräder lades i skiftande uppsättningar.

Fågelhöjden

Tredje husgruppen, Fågelhöjden, uppfördes på en höjd öster om Fisksätra centrum. Området som stod klart 1975 blev det sista som utfördes men också det minsta med sina 79 fristående småhus. Planen avviker från det ursprungliga förslaget och gavs en annan uppläggning med betydligt flera hus.

Bebyggelsen är anlagd i fyra rader kring ett centralt biltorg kringbyggt med anslutande garage. En kort matningsgata leder från ringleden in på parkeringsplanen. Husen är fristående men ligger tätt, gavlar mot gavlar. Byggnadernas uppställning skapar två smala, långa och svagt böjda gränder som liknar bygator; längs vilka husen vänder en långsida med ingång. I områdets mitt mot öster finns en liknande men kort gränd med fyra hus. Intill biltorget infart ligger en mindre lekplats som är gemensam för området.

Husen ritades av Hjalmar Klemming, under en period chef för Svenska Bostäders arkitektkontor. Husgrupperingen och områdets karaktär samt byggnadernas utformning har sina förebilder i de kontinentala eller sydsvenska byarna. Villorna har branta sadeltak över låga fasader med stora fönsteröppningar. De är uppförda i en våning samt inredd vindsvåning, och har en kopplad flygelbyggnad mot bakgårdens ena sida. Varje hus har en sluten trädgård, av något skiftande storlek beroende på husens läge i byn. Gårdarna bildas av flyglarna och husens gårdssida samt av höga inhägnader av svarttjärade brädor.

Husen är spritputsade i laxrosa kulörer med vita omfattningar kring fönster och dörrar. Gavlarna är täckta med svarttjärad lockpanel och de stora sadeltaken har korrigerad plåt i bandformat medan vindskupor bär slätplåt. Fasaderna har lågt sittande och spröjsade fönster mot de intima gränderna. Fågelhöjdens bebyggelse speglar en förändring som försöker arkitektoniskt att återuppliva en äldre efterfrågad byggnadstradition i stället för nya arkitektoniska lösningar.

Fisksätra varv

Norr om Fisksätra centrum, på en udde vid vattnet, ligger Fisksätra varv med marina. Varvet flyttade sin verksamhet, från Neglingeviden till platsen 1919. I närheten låg Fisksätra gård och marken arrenderades från huvudgården i Erstavik. Området friköptes 1926 samtidigt som rörelsen ombildades till aktiebolag.

Fisksätra Motorbåtsvarv växte snabbt, verksamheten omfattade service och vinterförvaring samt båtbyggeri. På 1920- och 1930-talen tillverkades den framgångsrika serien av Vincobåtar. På 1930-talet påbörjades en långvarig produktion av båtar för marinen, armén, tullen och sjöfartsverket. Serietillverkningen av fritidsbåtar inleddes 1945, med kabinbåtar i plywood.

För marinens räkning utvecklades 1949 en mindre plastbåt som öppnade vägen för serieproduktion av plastbåtar på varvet. Till de mer kända modellerna hör segelbåtmodellerna Fidra och Havsfidra.

Plastbåtsproduktionen flyttades dock på 1960-talet till Gränna och Västervik. Kvar i Fisksätra blev båtförsäljning och serviceavdelning för Stockholmsområdet. Varvsrörelsen i Fisksätra såldes 1973 och ombildades till Fisksätra Marine AB, en verksamhet som omfattade service men även nyproduktion. Numera drivs anläggningen som marina och servicevarv.

Varvsbyggnaderna och utrustningen förnyades till betydande del på 1940-talet då en ny uppvärmd båthall och en upplägningshall uppfördes. Dessa träbyggnader präglas av ”funkisarkitekturen” i sin formgivning. Från samma period är ett större och ett mindre bostadshus, strax öster om gamla varvsbyggnaden. Nuvarande huvudbyggnad som är uppförd i flera våningar med ryggen mot berget tillkom på 1980-talet. Övervåningen, med glasad lanternin, ligger i höjd med övre marknivån; och hyrs numera ut som kontorshotell.

Offentliga byggnader och verksamheter samt tekniska anläggningar

Den nya stadsdelens avskilda läge och betydande storlek medförde ett behov att anlägga strukturer och byggnader för teknisk försörjning, service och samhällsfunktioner. Infrastrukturen och anläggningarna planerades samtidigt som den övriga bebyggelsen och anlades i en kronologi som anpassades till exploateringen och utvecklingsplanen.

Programmen och detaljplanerna för Fisksätra avsåg även uppförandet, i nära anslutning till bostadsbebyggelsen, av byggnader för kontors-, teknisk eller hantverksverksamhet. Sådan bebyggelse skulle förläggas längs med Fisksättravägen och Fidravägen, strax norr respektive söder om höghusbebyggelsen. Dessa planer förverkligades dock aldrig men nu planeras uppförande av bostäder på del av dessa ytor.

I Fisksätraprojektet förlades samhällsfunktioner, service och handel till Fisksätra centrum, i anslutning till torget och kommunikationerna. Handel och service samlades i en byggnad norr om torget medan församlingshemmet och stadsdelskyrkan inrymdes i ett för ändamålet uppfört hus, söder om torget.

Vattentornet hör till de tekniska verken som krävdes för anläggningen av stadsdelen. Traditionenligt har vattentornen fått ett påkostat och symbolisk utförande som främjats av deras dominerande läge. Invändigt har dock alla torn runda reservoarerna för att uppnå en jämn tryckfördelning.

Som flera andra samtida vattentorn; exempelvis Järlaberg, Orminge, Ältaberg och Henrikdalsberget; fick Fisksättra vattentorn en arkitektonisk utformning som utmärkte sig som skulpturalt och konstnärligt inslag i miljön. De tre sammankopplade reservoarerna står väl synliga på en höjd strax söder om småhusområdet Fågelhöjden.

Värmeverket är samtida med tillkomsten av Fisksättras bebyggelse. Verket förlades, något avsidet, i nordost i anslutning till ringleden. Det består av två byggnader varav en avlång pannbyggnad med skorsten.

Bensinstationen tillkom under slutet av 1970-talet och är strategiskt anlagd vid infarten till området, i anslutning till ringleden och tillfartsvägarna.

Barnstugor och skolor

Daghem, förskolor och skolor ingick i planeringen av Fisksätra där ett stort antal barnfamiljer förväntades flytta in. Med tiden har dock demografiska förändringar skett; antalet små barn

och skolelever har minskat drastiskt och många byggnader blivit överflödiga. Parallellt har nya behov tillkommit inte minst beträffande olika former av äldreboende.

Inledningsvis bedömdes behovet för den nya stadsdelen i Fisksätra motsvara fem lågstadielklasser och fyra högstadielklasser. Redan 1967 beslöt man dock om uppförandet av tre skolor; två för låg- och mellanstadier och en för högstadiet. Det ursprungliga förslaget för skolutbyggnaden kom trots detta inte att fullföljas enligt planerna. År 1976 hade endast två av de planerade skolorna tillkommit och det skulle dröja till följande år innan den tredje skolan invigdes. **Lännboskolan**, med låg- och mellanstadier, togs i bruk 1973. Följande år öppnades även **Fisksätraskolan** med högstadielklasser och 1977 stod **Alléskolan** med låg- och mellanstadier klar.

Barnstugor och förskolor förlades till viss del i lokaler som hörde till höghusens markvåningar, längs med den centrala allén. Samtidigt uppfördes även särskilda fristående barnstugor och förskolebyggnader, avskilda från bostadsbebyggelsen. De förlades öster, väster och söder om centrala Fisksätra, samtliga utanför ringleden. Flera av förskolorna förlades till småhusområdena.

Skolorna var geografiskt spridda kring den centrala delen av Fisksätra och samliga anslöt till ringleden samt till cykel- och gångvägar för att underlätta tillgängligheten. De uppfördes på större naturtomter och inbäddades i vegetationen. De har alla en särskild arkitektonisk utformning men ansluter avseende karaktär och material till hyreshusbebyggelsen i centrala Fisksätra, med undantag för Lännboskolan. Gemensamt är till exempel det mörkbruna fasadteglet, platta eller lågt vinklade tak och de strama uttrycken.

Med åren har dock större förändringar skett som en följd av det sjunkande elevunderlaget. Verksamheterna har flyttats mellan lokalerna vilka i vissa fall har övergivits eller bytt funktion. Fisksätraskolan, som nu bär namnet Internationella skolan, kommer att delvis byggas om till Folkets hus. Alléskolan har bytt namn till Lännboskolan medan den sistnämnda är nedlagd och byggnaden inväntar rivning. Även flera förskolor har övergett sina ursprungliga lokaler och barnstugorna som var inrymda i några av höghusens bottenvåningar har flyttats. Numera är en montessoriskola inrymd i villa Caprifol.

Idrottsplatsen och rekreationsområden

Till samhällsstrukturerna som utmärker Fisksätra hör en större idrottsplats som anlades vid Lännerstasundens strand, strax norr om centrumet. Den skapades till betydande del på utfyllnadsmassor som tippades i viken sydväst om Fisksätra Holme. Inom området, nära den gamla strandlinjen ligger villa Caprifol.

Idrottsplatsen är i stort bevarad i sin ursprungliga form. Den omfattar en större fotbollsplan i väster samt tennisbana och mindre bollplaner i öster. Anläggningen som invigdes 1976 kompletterades några år senare med sporthall för att även betjäna skolornas behov. Sporthallen; med omklädningsrum, är uppförd i samma material som skolbyggnaderna och höghusen, mörkbrunt fasadtegel på betong. Den har samma strama karaktär som den närliggande och samtida Fisksätraskolan. Hallen utgörs av en förhållandevis låg och sluten byggnad med en källarvåning i souterräng på norra sidan. Den har lågt vinklat tak och ett fåtal små fönsteröppningar av kvadratisk form, som numera är igensatta. En entré ligger i sydöstra hörnet medan den andra i norr ansluter till utrymmena i källarvåningen..

I anslutning till idrottsplatsen, längs med stranden i norr, ligger en båtklubb med tillhörande bryggor. Den ansluter på sätt och vis till varvsområdet som ligger i öster, på andra sidan bron som förbinder Fisksätra med holmen i norr.

I samband med anläggningen av bostadsområdena revs all bebyggelse på Fisksätra holme och en betongbro uppfördes för att underlätta tillgängligheten till platsen. Holmen omvandlades på så sätt till en viktig utflyktsplats, badplats och rekreationsområde för befolkningen i Fisksätra.

Strax norr om Alléskolan anlades, som en planerad del av den nya stadsdelen, en större mötes- och samlingsplats för blandade aktiviteter. Den parkliknande miljön är inbäddad i den naturliga vegetationen och omgärdas av branta skogsklädda berg och höga träd som ger skydd. Till anläggningen hör platser för vila, umgänge och lek med tillhörande inredningar och redskap; bänkar, grillkåta, bersåer, vattendamm, lekplats med vattenbassäng, schack- och bollplaner m.m.

Miljöer och objekt av särskild relevans

Fisksätra består av såväl fysiskt som karaktärsmässigt tydligt skilda bostadsområden. Dessa förenas genom en sammanbindande ringled, gång- och cykelbanor samt genom gemensamma och delvis grupperade samhälls- och servicefunktioner. Skolor, barnstugor, handelscentrum, hållplatser och bensinstation har placerats strategiskt i anslutning till vägnätet. Handelscentrumet med samlade samhällsfunktioner ligger i anslutning till pendeltågsstationen.

Inom Fisksätra kan urskiljas fyra olika och fristående bostadsmiljöer; alla med väl bibehållna ursprungliga karaktärer. Dessa områden är tidstypiska och representativa för specifika bebyggelse- och bostadslösningar som rådde under 1960- och 1970-talen och genomfördes i anslutning till miljonprogrammet. Till området hör även samtida och representativa tekniska system, infrastrukturer och anläggningar.

Ett flertal områden eller delar av områden samt enstaka anläggningar eller byggnader utmärker sig särskilt avseende arkitektoniska och konstnärliga kvalitéer, särdrag, miljö- eller samhällsbetydelse. Till Fisksätra hör också ett varvsområde med äldre anor samt en äldre sommarvillan; de utgör de enda bevarade äldre strukturerna och är en viktig länk till områdets historia.

Konstnärlig utsmyckning

Fisksätra är ett tidigt exempel på införandet av offentlig utvändig utsmyckning i samband med nybyggnation. Nya bestämmelser som tillkom på 1960-talet medförde att statslånen till bostadsbyggande även kunde omfatta kostnader för konstnärlig utsmyckning.

För Fisksätra antogs därför ett omfattande utsmyckningsprogram som 1969 ledde till en öppen tävling för konstnärer och fyra utsmyckningsförslag valdes. **Bertil Herlov Svensson** kom att utföra huvudskulpturen i form av en ryssja på baksidan av församlingshemmet samt tre liknande men mindre skulpturer, en i varje småhusområde; **Lenny Clarhäll** utförde träskärmarna på hyreshusens verandor och trapphus samt lekplankorna i valda lekplatser; **Henry Gustavsson** och **Ilhan Koman** svarade för de tre skulpturerna av svartmålat järn som uppställdes i Fisksätra allé. Alla konstverken är monumentala och Lenny Clarhälls skärmar och lekskulpturer är integrerade arkitektoniska element.

Fisksätra centrumbebyggelse

Bebyggelsemiljön i centrala Fisksätra utgör ett renodlat, homogent och sammanhängande bostadsområde som är representativt för en modell av hyresbostäder som uppfördes inom miljonprogrammets ram. Området uppmärksammades då för sina arkitektoniska och tekniska lösningar, inte minst för sin stadsmässiga men bilfria miljö med trafikseparering och parkeringsdäck under husen. Bebyggelsen är representativ för 1960-talets arkitektur, med starkt förenklade huskroppar och upprepning av större byggnadsmoduler. Säreget för centrala Fisksätra är också gatu- och gårdsmiljöer som är skapade som förbindelser men också som mötesplatser för umgänge och rekreation. Till den centrala bebyggelsen hör även Fisksätra centrum med torg, affärscentrum och samhällsfunktioner. Centrumet är placerat och skapat som samlingsplats och mötesplats för hela Fisksättras område.

Torget

Fisksätra torg färdigställes 1974. Torget med anslutande miljö och byggnader gestaltades av Tore Forsman och Ulf Snellman, arkitekterna bakom stadsplanen och centrumbebyggelsen, tillsammans med Kjell Rosenberg som även ritade församlingsbyggnaden.

Torget är kringbyggt med dels bostadshus och dels offentliga byggnader, till dessa hör församlingshemmet med stadsdelskyrka och centrumanläggningen med handel och samhällsfunktioner. Torget ansluter till gränder, gångar, cykelvägar och trappor samt på norra sidan till lokaler med ingångar i torgnivån. Västra delen av torget genomkorsas av en gång- och cykelväg delvis anlagd på en bro med betongpelare. Bron utgör en direkt förbindelse med Fisksätra station och de södra områdena.

Torgbeläggningen med cementplattor bildar mönster och indelningar. I sin nordöstra del har torget ett nedsänkt parti som utgör ljustrumma åt inglasade utrymmen under torgets platta. Framför församlingshemmet ligger en avlång vattenbassäng med fontän. Till torget hör även planteringar av skilda slag, vilka i viss mån troligen tillkommit i efterhand.

Församlingshemmet och stadsdelskyrkan

Församlingshemmet invigdes 1974 och är uppfört intill det centrala torget. Byggnaden med sin representativa glasade fasad är ritad av Kjell Rosenberg. Den har två våningar varav den övre rymmer främst en stor samlingshall med flexibla väggar som kan omvandlas till kyrkorum. Där finns även sakristia, kontor och mottagningsrum. I souterrängvåningen, i höjd med torget, samlas utrymmen för kök, barnverksamhet, sällskapsrum och andra aktiviteter.

Centrala allén

Allén förbinder de två höghuskvarteren med varandra och har funktion av bl.a. huvudgata. Den förenar också torget och centrumfunktionerna i öster med Alléskolan samt lek- och samlingsparken i väster. Längs med allén står tre monumentala metallskulpturer. Allékaraktären förstärks av radplanterade formklippta träd samt av artrika och genomtänkta planteringar. Gångar och mötesplatser understryks genom beläggningar av cementplattor. I allémiljön flätas trädgårdsarkitektur samman med lek-, vilo- och mötesplatser, gångbanor och konstnärlig utsmyckning. Allén står nu inför en större upprustning som troligen kommer att förändra betydande delar av den ursprungliga karaktären.

Vattentornet

Tornet, bestående av tre sammankopplade höga cylindrar, stod klart 1970. Det tekniska verket fick en enkel utformning, men det är just den funktionalistiska enkelheten och den yttre utsmyckningen som är dess särtecken. Behållarna är utförda i plåt och klädda med grålackerade stålplåtar, som delvis målades med vertikala svarta och vita band för att skapa indelningar. För den dekorativa färgsättningen svarade Nackas stadsarkitektkontor.

Fisksätraskolan är belägen på en hög bergsplatå strax nordost om Fisksätra centrum och Saltsjöbanans hållplats. Byggnaden som dominerar omgivningen är en bastant tvåvåningskonstruktion med enkla och släta fasader, ett något indraget entréparti och smala fönster. De sammanhängande huskropparna bildar tre mindre slutna gårdar i mitten av anläggningen. Skolans arkitektur associerar, avseende form och material, till höghusbyggelsen och idrottshallen.

Alléskolan är uppförd i anslutning till en naturtomt och marken sluttar kraftigt nedåt i öster där byggnaden är uppförd i souterräng. Norr om skolan ligger ett parkliknande område för utomhusaktiviteter. Byggnaden har tre flyglar som förenas genom en tvärgående byggnadskropp, vilken har två våningar i öster medan flyglarna är uppförda i en våning. I norr bildar byggnadskropparna en skolgård som är öppen mot naturtomten i norr.

Byggnaderna har lågt vinklade tak, partier täckta av brunt fasadtegel, liggande panel under takfoten samt avlånga och kopplade fönstersystem.

Småskaligheten och anpassningen till terrängen är framträdande drag i skolans arkitektur och miljö.

Småhusområdena

Fågelhöjden har en särpräglad karaktär med tätt grupperade hus med gavlar vända mot smala avlånga gränder. Husen bildar det minsta av småhusområdena i Fisksätra. Småskaligheten bidrar till intimiteten och den påtagliga bykänslan som svävar över Fågelhöjden. Byggnadernas utformning är konventionell och försöker återuppliva en äldre byggnadstradition. Trafikseparering med ett centralt placerat och avlångt biltorg är en kreativ lösning som förstärker bykaraktären. Liknande hus uppfördes i Älta, ungefär samtidigt.

Båthöjden kontrasterar starkt mot övriga småhusområden, inte minste beträffande bebyggelsens karaktär. Husen där hämtar sin inspiration från modernismens arkitektur och har en internationell prägel med låga vita tegelfasader samt lågt vinklade pulpettak. Fasader och byggnadsdelar har inslag av svart och röd panel. Byggnadskropparna, uppställningen och arkitektoniska detaljer har kubistiska former. Husen med flyglar och plankinhägnader bildar slutna miljöer. De är kopplade i rader eller grupper med varandra och bebyggelsen ansluter till smala gränder.

Atriumhusen i Båthöjden skapades som en vision om det moderna villaboende för småbarnsfamiljer. Atriumhusen främjade den personliga integriteten medan parkeringsplatserna och de smala gränderna möjliggjorde möten. Formspråket och materialen avviker från de traditionella byggnadstraditionerna.

Idrottsplatsen

Idrottsplatsen med tillhörande anläggningar samt idrottshall är samtida med Fisksättras bebyggelse. Den tillhörde den ursprungliga serviceinfrastrukturen som hörde samman med områdets planering. Funktionerna, småskaligheten och läget bildar kvalitéer av stor betydelse för området.

Varvsmiljön

Varvsverksamheten på platsen går tillbaka till 1920-talet och har oavbrutet pågått sedan dess. Av den äldre bebyggelsen består en båthall sammanbyggd med verkstäder samt två bostadshus öster om denna, samtliga byggnader är från 1940-talet. En ny större varvs- och kontorsbyggnad i flera plan uppfördes mot berget på 1980-talet. Inom varvsområdet består en del äldre murverk och hägnader. Kajerna och de öppna bryggorna har förnyats på senare år. Till det äldre varvslandskapet hör även en vridbar kran som ligger i anslutning till gamla båthallen.

Varvsområdet och varvsverksamheten har gamla anor och utgör ett karakteristiskt och representativt inslag i denna del av skärgården. Verksamheten flätar även samman arbete och fritid.

Fisksätra Holme

Holmen bebyggdes under slutet av 1800-talet med fritidsbebyggelse och handelsträdgård. I samband med exploateringen av Fisksätra revs all bebyggelse och holmen omvandlades till rekreatjonsområde för de boende i Fisksätra. För ändamålet skapades en

broförbindelse mellan holmen och strandudden på fastlandssidan. Fisksätra Holme är ännu av stor betydelse som natur- och rekreationsområde.

Villa Caprifol

Villan är en av få äldre bevarade byggnader i Fisksätra. Den utgör också ett representativt exempel på de påkostade sommarresidensen som började uppföras i skärgården mot slutet av 1800-talet.

Särdrag och kvalitéer att beakta

Allmänt

Historiskt representerar hela Fisksätra den moderna förortsstadens intågande i skärgårdens gamla kulturlandskap. Fisksätra i sin helhet består av ett centralt bostadsområde med höghus samt samlade service- och samhällsfunktioner och dessutom av tre samtida och kringliggande fristående småhusområden var och en med säregen gestaltning. Området präglas av ett separat trafiksystem med ringvägar, gång- och cykelstråk som delar och samtidigt förenar de olika bostadsenheterna och samhällsfunktionerna. Planmönstret har stora likheter med den några år yngre stadsdelen Orminge.

Samtliga bostadsområden i Fisksätra har en repetitiv arkitektur, var och en med egen karaktär. Karakteristisk är den, inom varje område, höga exploateringsgraden med tilltagen bostadskoncentration. Kvalitéerna i miljön ligger delvis i den kuperade topografin som skapar en naturlig variation och på vissa platser öppnar siktlinjer. Anslutningen till natursköna områden samt till vattnet har en betydande positiv inverkan på området. Fisksätra har utmärka förbindelser genom anslutningen till Saltsjöbadsleden och till Saltsjöbanan. Dessa trafiksystem inverkar dock kraftig på miljön genom att effektivt avskärma Fisksätra från kringliggande gröna reservat.

Det nya Fisksätra, förortsstaden Fisksätra, är ett barn av sin tid och representerar de samhällsplanerande och arkitektoniska visioner som utvecklades under slutet av 1960-talet. Centrala Fisksätra kom även att bana väg för nya värderingar och nya tekniska lösningar. Särskilt uppmärksammade blev trafiklösningen med fullständig separering i alla områdena och garageväningar förlagda under höghusen. Nytt var också en övergång från gles och låg bebyggelse integrerad i naturmiljö (jfr. t.ex. med Orminge) till förtätad höghusbebyggelse som skulle bilda ett stadsliknande landskap, dock befriad från bilar.

I den globala visionen om Fisksätra fanns även viljan att förena olika typer av boende, olika sociala grupper och underlätta samhörighet och kontakter. Området skulle också erbjuda tillgång till full service och bra förbindelser. Stadsdelcentrumet skulle bli navet i ett område som även lämnade stort utrymme för barn och umgänge. Fisksätra tillfördes också ett ambitiöst program för konstnärlig utsmyckning som integrerades i miljön och i arkitekturen.

Fisksätra kan betraktas, inom Nacka kommun, som den sista väsentliga exponenten för storskaliga höghusområden tillhörande miljonprogrammet. Till tidigare projekt hörde Henriksdalsberget, Alphyddan och Stensö. Stora likheter finns även i flera avseenden med Västra Orminge.

Fisksätra centrum och de kringliggande småhusområdena samt anslutande service- och tekniska infrastrukturer kan ses som ett väl bevarat och tydligt historiskt dokument över 1960-talets visioner av "förortsstaden i naturen", skapad inom ramen för miljonprogrammet.

Centrala bebyggelsen

Fisksätra centrum med torg, anslutande bebyggelse, funktioner, utsmyckning och tekniska system utgör med centrala allén stommen i de sociala och arkitektoniska systemen som länkar samman Fisksättras bostadsområden och samhällsfunktioner.

Av höghusen i centrala Fisksätra har ett antal fasader stor betydelse för den visuella upplevelsen av områdets yttre gränser eller för vissa miljöer. Husen och fasaderna kring torget har en avgörande inverkan på torgets avgränsning och dess karaktär. De ingår i platsens ursprungliga scenografi och arkitektoniska formgivning. Byggnaderna längs med den centrala allén, mot

norr och söder, utgör en väsentlig del av "storstadskulissen" som inramar allén. Långhusen längs områdets västra sida bildar en tydlig och representativ avgränsning för del av centrala Fisksätra. Dessa byggnader bildar också kuliss för Alléskolan samt fritidsområdet strax norr om skolan.

Den centrala allén samt fritidsområdet i nordväst har ett flertal lek-, mötes- och viloplatser vars ursprungliga utformning och tillhörande inredningar ännu är bevarade. De vittnar om områdets ursprungliga utomhusplanering och utgör exempel på 1970-talets lösningar och formgivning

Småhusbebyggelsen

Småhusområdena är väl bevarade och bebyggelsen till största delen oförändrad. Avvikelse i färgsättning samt förändringar beträffande detaljer i fasader, dörrar, fönster inhägnader och dylikt börjar dock uppträda; i synnerhet inom Båthöjden och Fiskarhöjden.

Båthöjden har en storskalig utbredning och bebyggdes med modernistiska hus av hög standard som uppfördes på en öppen bergsplatå. Formspråket och materialen avviker från de traditionella byggnadstraditionerna. Bebyggelsen kompletterades med en planterad sparsam vegetation av låga träd och växter.

Atriumhusen kopplades i rader eller grupper med varandra. De bildar med flyglar och plankinhägnader slutna miljöer som ansluter till smala gränder och ibland till mindre öppna platser eller gemensamma parkeringsytor med garagelängor.

Områdets lågskalighet, husens samt miljöernas återhållsamhet och sparsamma uttryck är särdrag som bör beaktas.

Fågelhöjden är det minsta av småhusområdena i Fisksätra och såväl miljön som bebyggelsen har stora kvalitéer. Småhusen i Fågelhöjden bildar en byidyll där småskalighet och intimitet är avgörande inslag tillsammans med den angränsande naturen. Husgrupperingen och områdets karaktär samt byggnadernas utformning har sina förebilder i de kontinentala eller sydsvenska byarna. Fågelhöjdens bebyggelse är ett lyckat exempel på försöken att arkitektoniskt återuppliva efterfrågade byggnadstraditioner i kontrast med moderna arkitektoniska ideal.

Fiskarhöjden har radhus i sin nedre del och kedjehus i sin övre del. Av särskilt intresse för miljöupplevelsen är kedjehusen, i synnerhet de med fristående gavlar mot gränder eller öppna platser. Nivåskillnaderna i områdets övre del utnyttjades på ett skickligt sätt och husen visar intressanta arkitektoniska lösningar på bl.a byggnadsuppställning.

Områdets centrala del med parkeringsplats, torg, skolbyggnader och gemensamhetslokaler är av betydelse för helhetsbilden.

Tekniska system

Vattentornet ligger på en höjd strax sydost om Fågelhöjden och utgör ett viktigt riktmärke i området. Tornet har fått ett särpräglat utförande, där kreativ formgivning och utsmyckning förenas med tekniska krav.

Trafiksepareringen var av central betydelse i planering av Fisksätra. Delar av de nödvändiga tekniska verken och systemen är av stor betydelse för områdets karaktär och utformning. I synnerhet gäller detta broar, tunnlar, trappor och särpräglade detaljer som ingår i eller skiljer åt väg-, gång- och cykelstråken.

Varvsområdet och varvsbyggnader

Varvsverksamheten i Fisksätra har anor från 1920-talet. Varvsmiljön och bebyggelsen är representativ och karakteristisk för denna typ av verksamhet och dess utveckling i Stockholms skärgård. Bebyggelsen speglar två generationer av tekniska varvsbyggnader, båda av sällsynt karaktär, den senaste byggnaden på grund av sin höjd och sitt ovanliga läge med rygg förankrad i berget och en övervåning som utvidgar sig över bergsplatån. Särskilt intressant är den till karaktären väl bevarade båthallen från 1940-talet med sina böjda tak i typiskt funkismanér. Båthallen tillbyggdes några år senare i öster, mot gaveln, med verkstadsbyggnader. Byggnadstypen är stilmässigt representativ för sin period men hör troligen till det fåtalet med denna karaktär och funktion. Båthallen utgör en sällsynt och väl bevarad representant för denna typ av industriella byggnader och är ett omistligt inslag i den historiska varvsmiljön. Varvsområdet med marina utgör en levande miljö där verksamhet förekommer året runt i olika former.

Förslag till åtgärder

De få bevarande historiska inslagen i Fisksätra är koncentrerade till den norra delen. Där finns spår av det gamla kulturlandskapet som hörde samman med Fisksätra gård, där finns också den enda bevarade sommarvillan som knyter an till sekelskiftets fritidsboende samt varvsmiljön med rötter i 1920-talet. Kvar är också Saltsjöbanan som anlades på 1890-talet. Dessa pusselbitar utgör viktiga länkar i områdets kulturhistoriska perspektiv, i synnerhet med tanke på dess fåtalighet.

Fisksätra centrala delar

Representativa och karakteristiska miljöer, byggnader eller del av byggnader skall skyddas med särskilda skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplaner.

Detta gäller särskilt torget och kringliggande byggnader; centrala allén med tillhörande fasader, konstnärlig utsmyckning och relevanta tillhörande detaljer som hör samman med den ursprungliga gestaltningen; långhusens fasader i områdets västra del.

Småhusbebyggelsen

För att säkra områdenas och bebyggelsens ursprungliga kvalitéer krävs särskilda bevarandeprogram. Därefter bör skydds- och varsamhetsbestämmelser införas i detaljplanerna.

Avseende *Båthöjden* och *Fiskarhöjden* kan bestämmelser endast avse valda delar av områdena.

Vattentornet

Vattentornet bör skyddas, avseende utformning och utsmyckning, genom särskilda föreskrifter och q-märkning i detaljplan.

Fisksätraskolan och idrottsbyggnaden

Byggnadernas yttre karaktär och samhörighet avseende form, volym och material bör beaktas.

Alléskolan, Fisksätraskolan och idrottsbyggnaden

Byggnaderna har framträdande fasader av betydelse för områdets arkitektoniska upplevelse. Varsamhetsbestämmelser bör införas i samband med ändringar i berörda detaljplaner.

Varvet

Den äldre varvsbyggnaden bör dokumenteras och skyddas genom särskilda föreskrifter samt q-märkning i detaljplan. Kran och murar i anslutning till byggnaden bör bevaras.

Varvsfunktionen bör behållas så länge det är ekonomiskt och tekniskt möjligt.

Gällande planer, bestämmelser och rekommendationer

Gällande planer, med planbeteckningar och gränser, redovisas i bilagan "Fisksätra, plangränser".

Dp 59 (1991) medger användning för kontor, parkering och centrumbebyggelse längs med Fisksätravägen, norr om centrumbebyggelsen.

Spl 323 (1982) medger användning för kontorsbyggnader m.m. längs med Fidravägen, söder om centrumbebyggelsen.

Planerade förändringar

Komplettering av centrumbebyggelsen

Detaljplanarbete pågår sedan 2005 avseende ny bostadsbebyggelse i anslutning till centrumbebyggelsen. Förslaget avser en planändring för tidigare planerad kontorsbebyggelse norr och söder om bostadshusen, på parkeringsplatserna utmed Fisksätravägen och Fidravägen. Den nya bebyggelsen, om sammanlagt 300 lägenheter, avser punkthus som kan uppföras i förlängningen av lamellhusen. I planarbetet ingår förslag till omgestaltning av Fisksätravägen och Fidravägen.

Ny idrottsanläggning i Gröna Dalen

Förslag till detaljplan för området strax öster om småhusområdet "Båthöjden", i "Gröna Dalen"; 2002. Förslaget avser anläggningen av sport- och kulturhall på fastigheten Erstavik 26:1.

Varvsområdet

Vilande detaljplanarbete i väntan på pågående utredningar. Avser förslag till detaljplan för nedläggning av varvsverksamhet, rivning av befintliga byggnader och uppförande av bostadshus föreligger för varvsområdet. Utredning avseende flyttning av befintlig marina pågår.

Lännboskolan

Ny detaljplan innebärande rivning av skolbyggnaderna och ny bostadsbebyggelse på området. Tävling avseende ersättning av skolbyggnader med bostadsrättsbebyggelse; 2005.

Båthöjdens f.d. förskola; Erstavik 26:21.

Förslag till ny detaljplan innebärande rivning av befintlig byggnad som står oanvänd och uppförande av nybebyggelse för äldreboende; 2006.

Nacka kommun
Kulturmiljöplan för området Fisksätra

Kulturmiljövärdering / Teckenförklaring

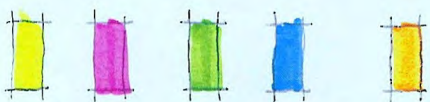
Områdets avgränsning

Vägar / stråk / plats / torg vars karaktär är av särskild betydelse för området

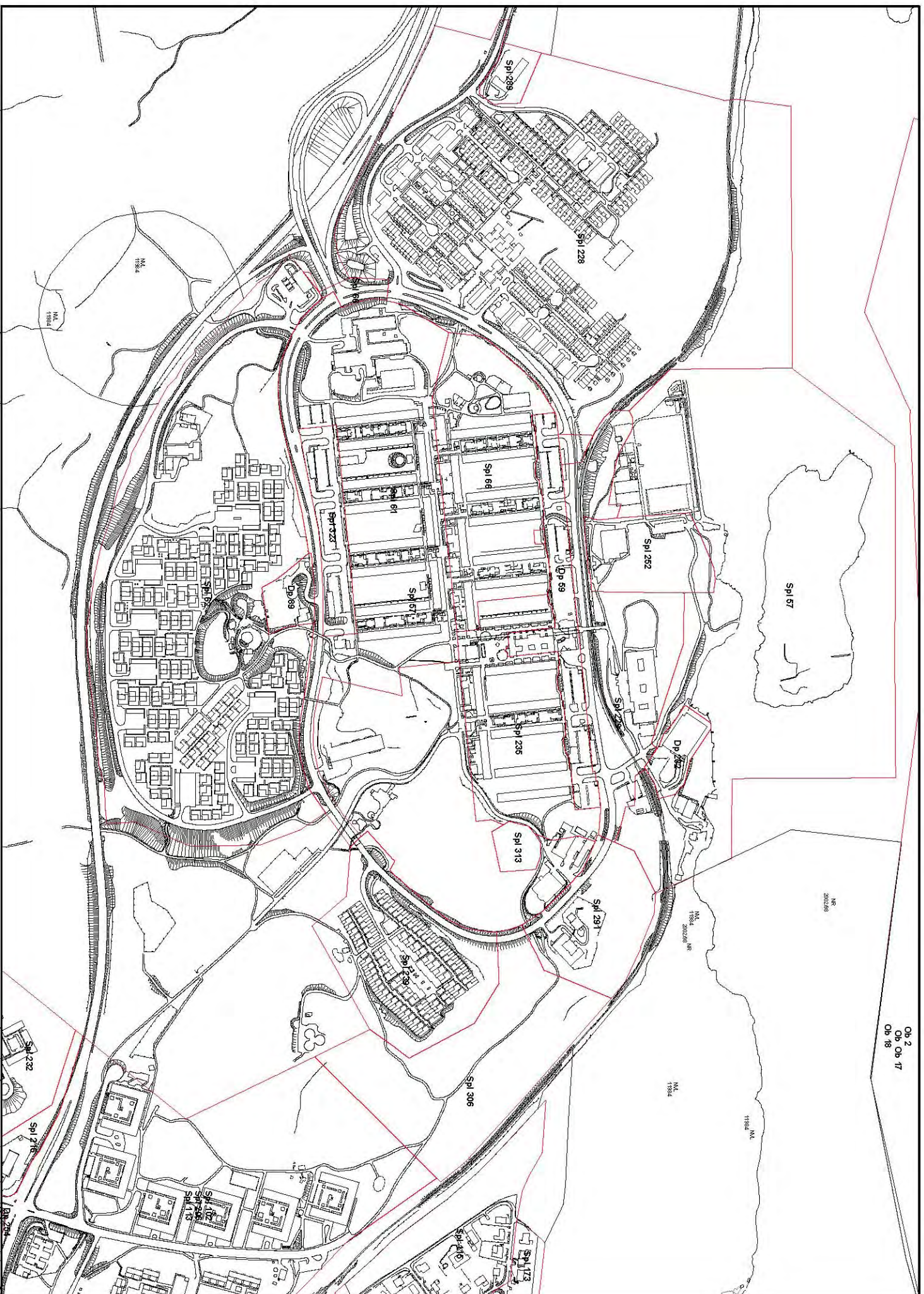
Sammanhängande miljöer / bebyggelse med betydande karaktär

Enskilda eller sammanhängande byggnader med kulturhistorisk relevans, arkitektoniska kvaliteter eller betydande representativitet

Fasad eller del av byggnader med betydelse för helhetsmiljön.

Plangränser med beteckningar

Genom centrala Fisksätra

Fisksätra centrum mot norr.....

med anslutning till Saltsjöbanans station

Torget, med gång- och cykelvägar i flera nivåer

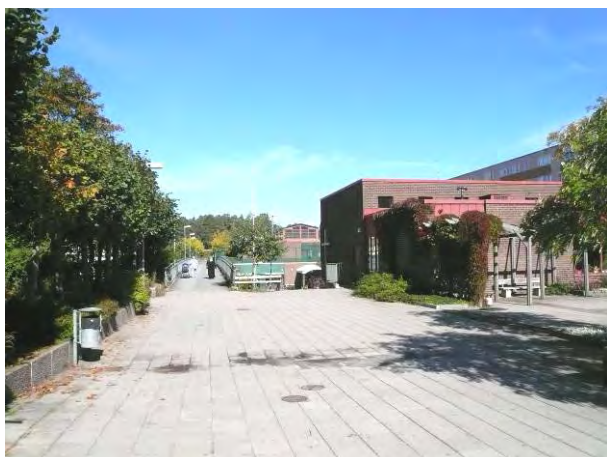
Ett slutet torg, ovanför gatunivån. En plats för handel och möte

Genom centrala Fisksätra

Församlingshemmet.... en integrerad del av torget

Vinklar..... från den centrala bebyggelsen

Rader av lamellhus....

Vinklar från den centrala bebyggelsen

Konstnärlig utsmyckning, som en integrerad del av arkitekturen. Konstnär Lenny Clarhäll

En glimt av gårdarna

Lamellhus med loftgångar

Ombyggda gårdar mellan trapphusen

**Den centrala allén
.....ryggraden i Fisksättras bilfria förbindelsesystem**

Centrala allén som galleri, skulpturer av Bertil Herlov Svensson.....samt av Henry Gustavsson och Ilhan Koman

....och en viktig förbindelse med anslutande gemensamhetslokaler.....

.....promenadstråk, mötesplats, viloplats, lekplats och gaturum

Skolor samt platser för idrott, rekreation och lek

Idrottsplats, tennisbanor och idrottshall i närheten av

Fisksätra skola som nu har bytt namn

...och även Alléskolan

Villa Caprifol, ursprungligen sommarbostad, numera Montessoriskola

och nedlagda Lämnboskolan som nu står inför rivning

Platser för idrott, rekreation och lek

Inom Fisksätra finns ett stort antal lekplatser av skilda karaktärer, såväl äldre som yngre

Väster om Fisksätra centrum,.... en park för rekreation, umgänge och vila

Hörnet för vattenlekar.....

och grillplatsen

Tekniska verk i och kring Fisksätra

Fisksätra station

Broar över Fidravägen

Trafikseparering med hjälp av tunnlar och broar; ett karaktärsdrag i Fisksättras landskap

Verk för värme och vatten, del av Fisksättras skyline

Fisksätra. Fiskarhöjden
Fiskarhöjden; radhus och kedjehus i olika uppställningar

Ett öppet torg med skulptur av Bertil Herlov Svensson.....

och smala gränder.....

Gårdar med lekplatser mellan radhuslängorna.....

alléer förbinder övre och nedre Fiskarhöjden

Kedjehusen i övre Fiskarhöjden

Fisksätra. Båthöjden
En vision av det moderna villasamhället

Atriumhus tät uppställda på en konstgjord platta

Vägg mot vägg eller gård mot gård längs smala gränder

Små torg och öppna platser som bryter monotonin

Fisksätra. Fågelhöjden

Högt belägen på en platå med knutarna mot naturen; ”hem till byn”

Med det traditionella huset som förebild

Intimt och tryggt kring gränder och små öppna platser; som i gamla byar och fiskelägen

Fisksätra. Fisksätra varv

Nya huvudbyggnaden

Verkstadsbyggnaderna och båthallen från 1940-talet

Gamla verkstadsbyggnaden och ett av de äldre bostadshusen inom varvsområdet